

КОНЦЕПТ ЗАЧАТТЯ ТА ЙОГО ВІДОБРАЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТРАДИЦІЙНІЙ КУЛЬТУРІ

В статті розглядаються народні погляди, пов'язані з зачаттям дитини. Автор приходить до висновків, що в українській народній культурі, зачаття розцінювалося як сакральний акт, час і обставини якого впливають на долю майбутньої дитини.

Ключові слова: зачаття, дитина, гріх, часові регламентації, опозиція чоловіче/жіноче.

В українській етнології досить багато уваги було приділено вивченню етнографії дитинства¹. Вагомим є і науковий доробок зарубіжних колег². Проте висвітлення такого важливого питання, як зачаття дитини, що, за народними віруваннями, справляло вплив на її долю, нормальний фізичний та розумовий розвиток, залишається у вітчизняній етнології на маргінесі наукових досліджень. У сучасній літературі з етнографії дитинства передусім досліджуються приписи, рекомендації, заборони під час вагітності жінки, проте уникається тема регламентації запліднення дитини. Хоча слід зазначити, що збір інформації з цієї теми було започатковано такими відомими дослідниками як З.Кузеля, А.Онищук, Ю.Талько-Гринцевич, В.Верхратський та ін. Та довгий час на теми такого роду були накладені табу. І хоча після 90-х років ХХ ст., такі дослідження були розпочаті вченими із інших країн пострадянського простору, зокрема росіянами³, в українській етнології ця тема поки що не сформувалася як самостійна проблема. І хоча українські вчені торкалися питання регламентації зачаття, проте досить опосередковано⁴ або ж зосереджуючись лише на міфологічному аспекті "походження" дітей⁵. Однак дослідження цієї сфери є важливим, адже "розуміння часово-просторових, акціональних, вербальних заборон та обмежень, різного роду проскрипцій під час запліднення та подальшого періоду вагітності мало в уявленнях українців особливе значення для формування повноцінного статусу майбутньої людини, наділення її відповідною долею"⁶. Дотримання існуючих правил, рекомендацій, заборон щодо часу, місця, поз, рухів та інших приписів, за народними уявленнями, гарантувало батькам появу повноцінних, здорових та щасливих дітей. Натомість народження неповноцінних, калік найчастіше якраз і пояснювалося недотриманням заборон на статеві зносини у "небезпечні" періоди. Існували навіть своєрідні рецепти "роблення" здорових, та ще й бажаної статі, дітей. Реконструкція цієї сфери життя має важливе значення не тільки для глибшого дослідження етнографії дитинства, а й тому, що дає змогу відтворити й осягнути особливості українського традиційного світогляду загалом.

Варто зазначити, що згідно з православним вченням статеве життя оцінювалося двоюко: з одного боку, статевий акт розглядався як нечисте, диявольське заняття, якщо відбувався "не чадородия, но слабости ради", з іншого – виправдовувався тим, що внаслідок нього з'являлися на світ діти⁷. За деякими легендами, зокрема білоруськими, необхідність статевого життя пов'язувалась із тим, що первісно чоловік та жінка начебто були єдиною плоттю, пов'язані між собою якоюсь кишкою. Диявол, спокусивши жінку, відірвав її від чоловіка, у якого залишилася "кишка", а у жінки з'явилася "дірка". З того часу чоловік та жінка намагаються знову поєднатися, проте марно, а з такого єднання і з'являються діти⁸.

Із джерел дізнаємося, що раніше статеве життя в українському соціумі регулювалося досить жорстко. Так, у певні дні категорично заборонялося мати статеві зносини. Насамперед,

табу накладалося під час чотирьох річних постів – Великого, Петрівського, Успенського, Пилипівського, пісних днів – середи та п'ятниці, православних свят, особливо дванадесятих, поминальних днів⁹. За дослідженнями Н.Пушкарьової, суворе дотримання таких заборон залишало подружжю на статеве життя 5 – 6 днів на місяць¹⁰.

Що ж до мотивації заборон, то вони фактично зводилися до ймовірності народження неповноцінних дітей. Детальний аналіз традиційних вірувань засвідчує, що особливо страшним вважався "гріх" під час постів, особливо Великого¹¹. Вірили, що зачаті у такий період діти, матимуть як фізичні, так і психічні вади, або стануть у майбутньому злодіями, крадіями, вбивцями, вовкулаками¹². П.Шекерик-Доників писав про те, що кожний чоловік та жінка (чи парубок і дівчина), котрі кохаються, якщо розумні, особливо піклуються про те, щоб не запліднити дитину калікою, тому не "совокупляються" на Великі головні річні свята та неділю, а також перед ними й в ніч зі свята на будні. В цей час не можна бути з жінкою, оскільки, якщо буде запліднена дитина, то вона буде калікою як покарання батькам¹³. Народження дитини із фізичними відхиленнями або такою, яка в майбутньому стане злодієм, пов'язували і "п'ятничний гріх" батьків. А.Малинка записав вірування, що хто навіть в усі п'ятниці дотримується посту, але в одну з них, хай і зі своєю законною дружиною, вчинить блуд, то в них народиться дитина – або шахрай, або злодій, або розбійник, або глуха, або сліпа, і всьому поганому наставник¹⁴. Окрім того, статеві зносини "під п'ятницю" могли загрожувати неплідністю в майбутньому народженої дитини¹⁵. Існувала сувора заборона мати статеві зносини й під час календарних свят. Вважали, якщо на Благовіщення чоловік з жінкою кохатимуться – народиться сліпе (дитя)¹⁶. Намагалися стримуватися від "гріха" і напередодні поминальних днів. У ніч на бабу (напередодні поминальних днів) не можна мати подружніх зносин, інакше народиться німець (німий), або каліка, виродок – щось та буде. Саме від цього всі німі пішли¹⁷. Показово, що заборона на статеве життя у зазначені періоди була відома ще з часів Київської Русі та сформувалася під впливом церкви¹⁸.

Важливу роль у формуванні заборон такого роду відіграла й усна традиція, насамперед духовні вірші¹⁹. Табу на статеві стосунки в святкові дні значною мірою пов'язане з уявленнями про буденний та сакральний час. Варто зазначити, що розрізняють кілька видів часу: біологічний, соціальний, фізичний, астрономічний тощо²⁰. Найважливішим є час сакральний, з яким пов'язані саме статеві заборони, адже, за народними віруваннями, у ці періоди відбувається згущення темряви, стираються межі між "своїм" та "чужим" світами, весь простір наділяється тими ознаками, які до цього були притаманні лише межовим кордонам. Таким чином, світ неначе стає суцільним перехрестям, у якому починають панувати персонажі "іншого", демонічного світу. Щоб не зазнати їх згубного впливу, людська спільнота повинна була максимально обмежити прояв своєї життєвої енергії в усьому: їжі, розвагах, статевих стосунках²¹. Інакше на зачатій у заборонений час дитині могла залишитися печатка якоїсь демонічної сутності з "іншого" світу²². До речі, вважалося, що новонароджена дитина з певними зовнішніми проявами відхилення від норми, стане в майбутньому знахарем, або чарівником²³. Невпорядкованість "того" світу накладалася і на дітей, зачатих у заборонений період²⁴.

Вважалося гріхом мати статеві зносини й під час місячних, хоча, за свідченнями лікаря С.А.Верхратського, чоловіки часто-густо не залишають у спокої жінок і в цей час²⁵. Загалом, первісні уявлення про "нечистоту" жінки в такий період, сформувалися у руслі християнського вчення, хоча католицька і православна церкви по-різному трактували цю проблему. Так, католики наголошували на забороні статевих стосунків під час вагітності, жіноча ж "нечистота" була другорядною; натомість православна традиція не обмежувала статевого життя під час вагітності, але забороняла його на той час, коли у жінки тривали місячні²⁶. "Нечистими" вважалися також пологи й сама породілля, яка обмежувалася в контактах протягом 40 днів, у тому числі й статевих²⁷.

Народна традиція в циклі родильної обрядовості виробила свої конкретні критерії ритуально-санкціонуючого характеру з метою уникнення народження "відміни", "виродка", "каліки" або ж іншої неповноцінної істоти, оскільки це безпосередньо зачіпало інтереси усієї громади. Вони мали на меті забезпечити подальше нормальне генераційне відтворення та репродуктивне здоров'я в межах локального колективу²⁸.

У народі побутувало тверде переконання, що недотримання таких заборон призведе не

лише до родинної трагедії – народження неповноцінної дитини, а й до суспільних, природних катаклізмів. Адже наслідком порушень (як таких) було зрушення універсуму, порушення рівноваги – взагалі, і в різних проявах, зокрема. Слід зазначити, що такі погляди були притаманні не лише українцям, але й іншим народам, зокрема росіянам. Так, коли спалахнула пошесть холери, один селянин звинуватив у цьому себе, адже досить часто мав статеві зносини із дружиною. Щоб спокутувати свою провину, селянин оскопив себе²⁹.

Зазначимо, що табу на статеві зносини накладалося також за необхідності дотримання ритуальної чистоти. Зокрема, в російській традиції чоловікам заборонялося здійснювати статевий акт перед риболовлю, полюванням, оранкою, сівбою, чищенням колодязя, заколюванням свині³⁰, жінкам – перед виготовленням основи тканини, готуванням страв, особливо тих, які потребували ферментації, наприклад замішування хліба³¹. Крім того, обмежувати себе в статевих стосунках мали особи, які, за народними уявленнями, володіли таємними знаннями й навичками, – насамперед пастухи, коновали, пічники, мельники³². Застерігали від цього й перед далекою дорогою³³.

Були в народі певні рекомендації щодо формування бажаної статі майбутньої дитини. Дослідники вже давно відзначили уявлення про певну опозицію між чоловічим та жіночим початками, де чоловічому відповідає праве, жіночому – ліве³⁴, у зв'язку з чим хлопчиків зачинали на правому боці, дівчаток на лівому³⁵. Окрім того, за відомостями Ю.Талько-Гринцевича, якщо подружжя бажало мати сина, то при статевих зносинах жінка мала тримати свого чоловіка за правий тестікул³⁶. Сприятливими для зачаття хлопчика вважалися "чоловічі" дні – понеділок, вівторок, четвер³⁷. Запорукою народження хлопчика була й несподіваність для жінки статевому акту³⁸.

За народними віруваннями, стать майбутньої дитини залежить і від того, хто з батьків пристрасніший: якщо чоловік, то буде син, якщо жінка – народиться дочка³⁹. Народні погляди на те, чия пристрасть сильніша – чоловіка чи жінки, досить амбівалентні. У частині літератури наводяться свідчення, що жінки пристрасніші за чоловіків⁴⁰. Якщо діти часто родяться, то це ставлять в провину жінці. Кажуть, що вони дужче "хотять" ніж чоловіки ... ніби стидяться, а їх воно дуже кортить і багато є таких, що і прямо кажуть "нум!", як хотять дуже"⁴¹. Проте досить часто багатодітність пов'язувалася якраз із нестриманістю чоловіка: "ей, де то я..., то хлоп – ни дивуйте – лізе тай лізе... Єму не у голові, шо біда ... га, не дай, та лютий"⁴²; "... не розбирає нічого: лізе та й усе ... скортіло і годі – він горячий, а про те й горя мало, чи будуть ті діти, чи ні"⁴³.

Бажання мати дитину певної статі могло спричинити звернення до магічних засобів. Зокрема, вважалося, що для зачаття сина жінці варто було випити винну настоянку на висушених нутрощах та матці зайчихи, а щоб завагітніти дівчинкою – винну настоянку на печінці та яйцях зайця⁴⁴. Хоча існувала і думка, що "це в божій такій силі криється і чоловік цього ніяк не вгадає"⁴⁵. Магічні дії на забезпечення плідності та народження дитини бажаної статі широко практикувалися під час весільного та родильного обряду, на що вже звертали увагу науковці⁴⁶.

Важливу роль при зачатті дитини бажаної статі відігравала і наявність предметів, окреслених чоловічою чи жіночою символікою. Наприклад, бажаною, щоб народився хлопчик, клали під подушку чоловічі інструменти або шапку; якщо хотіли народження дівчинки, тоді клали гребінь або хустку⁴⁷. До речі, серед українців бажанішим було народження хлопчика⁴⁸; це було пов'язано з думкою, що син своєю працею приумножує батьківське майно, а дочка витрачає⁴⁹. Така сама думка побутувала також у росіян⁵⁰.

Що стосується народних рекомендацій щодо найбільш сприятливих для зачаття дитини місця, поз, рухів, то за майже повної відсутності інформації реконструювати цю тілесну поведінку чи не найважче. Деякі відомості знаходимо в А.Онищука, який про форми статевих зносин зазначає, що "бувають вони так різнородні, як у цілому світі". Також він згадує, що "із заду найбільш зносяться під час вагітності", або "як десь так прихапцем, на скоро – шо котрого іскорті"⁵¹.

Варто навести народні уявлення про те, як саме утворюється дитина в лоні жінки⁵². Етнографи зафіксували таке: "Люди собі думають, хоч може й не всі, шо як родиться дитина, то через те, що плоть чоловіка якраз збіглася, як їй слід і быть, у місто з жіночою плоттю... дехто думає, що чоловіча плоть іде в жіночу в утробу як у якесь своє місце і там якоесь уже воно

зароджується в дитину. Чого то так, що один раз та плоть іде в діло, а другий раз ні, цього не скаже ніхто"⁵³. Побутовали й такі пояснення: "як уже зійдуться чоловіча плоть з жіночою, почина собі разом виростать у чоловічу форму і собі душі живої трохи возьме то з матері, то трохі і батькової, бо мабуть і в батьковій плоті є щось таке живе, що воно і розростається собі разом і за дев'ять місяців ото вже й готове"⁵⁴. Проте досить часто відповідь була вельми обтічною: "Бог так дав!"⁵⁵.

За народними уявленнями, в "утворенні" дитини головну роль відігравали, з боку матері, місячна кров та грудне молоко, а з боку батька – сім'я, яке називали "покладом"⁵⁶. Участь у зачатті жіночої місячної крові та грудного молока російський дослідник Д. Баранов пояснює, що припинення місячних та годування молоком свідчить про зачаття. В такому контексті розвиток вагітності приймає форму накопичення жінкою молока та крові – основи майбутнього життя⁵⁷. Крім того, основою життєвого начала в українців є вода, про що свідчать поширені вислови: "у воді спіймали", "вода принесла"⁵⁸. Ця аналогія є зрозумілою, бо саме вода фігурує як аналог крові та сперми⁵⁹.

Цікавими є народні пояснення того, чому вагітність настає не після кожного статевого акту. Для зачаття дитини важлива роль відводилася взаємному кохання та пристрасті між подружжям: "Як вона його дуже люби, а він її, та розіграється його кров і її, так ото од того й дитина чіпляється"⁶⁰. Навпаки, якщо чоловік хоче "жити" з жінкою, "а їй немає ніякої притяги до того, або в неї є жага до його, а в його немає, – то не будуть нічого, або і будуть то калікуваті діти"⁶¹. Для того, щоб дитина "зав'язалася", рекомендувалося "не вставати і не ходити зараз з постелі і не братись за важке, як саме ввійде в жінку чоловіча плоть і вона почує, що й її спустилась"⁶². Окрім того, за народними переконаннями, не останню роль у зачатті або незачатті дитини відігравала Божа воля: "Як то вже воно устроєно так, що треба так тоді зародиться, а тоді ні, то це Бог його зна як"⁶³. Саме тому, коли подружня пара була бездітною, часто казали: "Не вгодна, не достойна в Бога"⁶⁴.

Окрім народних уявлень про тілесне формування ембріона, заслуговує на увагу спосіб трактування появи у тілі душі. За сталими народними віруваннями, душу в дитину вкладає сам Бог⁶⁵. Саме з цим найчастіше був пов'язаний страх абортів⁶⁶. Що ж до того, коли саме душа з'являється у тілі дитини, то тут у народних поглядах є деякі розбіжності: за одними тлумаченнями, душа "вселяється" у момент зачаття та коли дитина починає вперше рухатися у тілі матері⁶⁷, за іншими – дитина народжується без душі, замість неї є якась пара, як у тварин та іновірців. За народними уявленнями, притаманними всьому слов'янському світу, іновірці взагалі не мають душі, і це зближувало їх із демонічними істотами та давало можливість легко засвоювати "потойбічні" знання⁶⁸. Справжня ж душа з'являється після найменування чи хрещення дитини⁶⁹. На Рівненщині взагалі було зафіксовано уявлення про те, що дитина до семи років "душі не має, душа – це гріх, вона у дорослих"⁷⁰, проте такі приклади є поодинокими. Цікаво, що у християнській традиції визнавалася рівність чоловічої та жіночої душ, однак народна релігійність росіян наділяла душу чоловіка більш високими якостями, ніж душу жінки⁷¹.

Підводячи підсумки, зазначимо, що в традиційній українській культурі існував цілий комплекс правил, спрямованих на регламентування статевого життя подружжя з метою уникнення народження неповноцінних дітей, з одного боку, та народження здорових – з іншого. Крім того, низкою правил давалися рекомендації щодо зачаття дитини бажаної статі: вони включали в себе як актуалізацію опозиції праве/ліве, так і використання предметів, наділених чоловічою чи жіночою семантикою. Наостанок зауважимо, що в одній статті неможливо охопити і ґрунтовно дослідити окреслену тему; викладені тут матеріали та міркування можуть передувати окремому спеціальному дослідженню.

¹ Кузеля З. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу // Матеріали до україно-руської етнології. – Т. 8. – Л., 1906; – Т. IX. – Л., 1907; Заглада Н. Побут селянської дитини. Матеріали до монографії с. Старосілля. – К., 1929; Гаврилюк Н. Картографирование явлений духовной культуры (по материалам родильной обрядовости украинцев). – К., 1981; Борисенко В. Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців. – К., 2000. – С. 101 – 117. Серед праць останніх років слід назвати такі: Кісь О. Жінка в українській селянській сім'ї другої половини XIX – початку XX ст.: гендерні аспекти: Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – Львів,

2001; Маєрчик М.С. Українські обряди родинного циклу кризі призму моделі переходу: Автореф. дис. ... канд. іст. наук. К., 2002; Дмитрієва В.В. Родильно-хрестильна обрядовість греків Приазов'я в другій половині XIX – XX ст.: Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 2003; Щербак І.М. Діти в обрядах та віруваннях українців XIX – початку XX ст. (статевіковий аспект традиційної культури): Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 2004; Забловський А.В. Соціалізація статево-вікових груп в традиційній культурі українців другої половини XIX – початку XX ст.: Дис. ... канд. іст. наук. – К., 2005; Жмуд Н.В. Народна педагогіка як етноформулюючий чинник: Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 2005.

² Кон І.С. Ребенок и общество (Историко-этнографическая перспектива). – М., 1988. Этнография детства. Традиционные формы воспитания детей и подростков у народов Восточной и Юго-Восточной Азии. – М., 1983; Этнография детства. Традиционные формы воспитания детей и подростков у народов Передней и Южной Азии. – М., 1983. Этнография детства. Традиционные формы воспитания детей и подростков у народов Южной и Юго-Восточной Азии. – М., 1988; Этнография детства. Традиционные формы воспитания детей и подростков у народов Австралии, Океании и Индонезии. – М., 1992; Традиционное воспитание детей у народов Сибири. – Л., 1988; Обычаи и обряды, связанные с рождением ребенка: Сб. ст. – М., 1996; Рождение ребенка в обычаях и обрядах: Сб. ст. – М., 1997; Пушкарева Н.Л. Мать и дитя в Древней Руси (отношение к материнству и материнскому воспитанию в X – XV вв.) // Этногр. обозр. – 1996. – №6. – С.93 – 106; Ее же. Материнство в новейших социологических, философских и психологических концепциях // Этногр. обозр. – 1999. – № 5. – С.48 – 59; Бернштам Т.А. Молодость в символизме переходных обрядов восточных славян: Учение и опыт Церкви в народном христианстве. – СПб., 2000; Кошелева О.Е. "Свое детство" в Древней Руси и в России эпохи Просвещения (XVI – XVIII вв.): Уч. пособ. по педагогике антропологии и истории детства. – М., 2000.

³ Чеснов Я.В. Мужское и женское начало в рождении ребенка по представлениям абхазо-адыгских народов // Этнические стереотипы мужского и женского поведения. – СПб., 1991. – С.132 – 158; Кабакова Г.И., Толстая С.М. Зачатие // Славянские древности. – М., 1995. – Т. 1. – С.282 – 284; Шинкарев В.Н. Зачатие как надделение жизненными силами // Человек в традиционных представлениях тибето-бирманских народов. – М., 1997. – С.75 – 85; Баранов Д.А. "Незнакомые" дети (к характеристике образа новорожденного в русской традиционной культуре) // Этногр. обозр. – 1998. – № 4. – С.110 – 121; Пушкарева Н.Л. Интимная жизнь русских женщин в X – XV вв. // Там же. – №1. – С.93 – 103; Гура А.В. Коитус // Славянские древности. – М., 1999. – Т. 2. – С.524 – 527; Баранов Д.А. Образ ребенка в представлении русских о зачатии и рождении (по этнографическим, фольклорным и лингвистическим материалам): Дис. ... канд. іст. наук. – СПб., 2000; Кабакова Г. Антропология женского тела в славянской традиции. – М., 2001. Мазалова Н.Е. Состав человеческого: человек в традиционных представлениях русских. – СПб., 2001. Баранов Д. Зачатие // Мужики и бабы: мужское и женское в русской традиционной культуре. – СПб., 2005. – С.221 – 224; Левин Ив. Рождение ребенка в допетровской России // Двоеверие и народная религия в истории России / Пер. с англ. А.Л.Топоркова и З.Н.Исидоровой. – М., 2004. – С. 62 – 83; Щепанская Т. Блудный грех // Мужики и бабы: мужское и женское в русской традиционной культуре. – СПб., 2005. – С.58 – 61.

⁴ Забловський А.В. Соціалізація статево-вікових груп в традиційній культурі українців другої половини XIX – початку XX ст.: Дис. ... канд. іст. наук // На правах рукопису. Центральна Наукова Бібліотека України ім. В.І.Вернадського. – К., 2005. – С.59 – 61.

⁵ Гаврилук Н.К. Міфологічні формули на тему "походження" дітей (досвід систематизації українських текстів та інослов'янські паралелі) // Мистецтво, фольклор та етнографія слов'янських народів. – К., 1993. – С.176 – 195.

⁶ Забловський А.В. Вказ. праця. – С.59 – 61.

⁷ Пушкарева Н.Л. Интимная жизнь русских женщин. – С.96.

⁸ Кабакова Г.И. Женщина // Славянские древности. – М., 1995. – Т. 1. – С.205.

⁹ Чубинский П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в западно-русский край. – СПб, 1877. – Т. IV. – С. 18; Бабенко В.А. Этнографический очерк народного быта Екатеринославского края. – Екатеринослав, 1905. – С. 142; Шекерик-Доників П. Родини і хрестини на Гуцульщині (в с. Головах і Красносілі Косівського повіту) // Матеріали до української етнології. – Л., 1918. – Т. XVIII. – С.88.

¹⁰ Пушкарева Н.Л. Вказ. праця. – С.96.

¹¹ Агапкина Т.А. Великий пост // Славянские древности. – М., 1995. – Т. 1. – С.302 – 306.

¹² Чубинский П. Вказ. праця. – С.18, 206; Бабенко В. А. Вказ. праця. – С. 142; Шекерик-Доників П. Вказ. праця. – С. 88.

¹³ Шекерик-Доників П. Вказ. праця. – С.88.

¹⁴ Малинка А.Н. Сборник материалов по малорусскому фольклору. – Чернигов. – С.251.

¹⁵ Рукописні фонди Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України (далі – РФ ІМФЕ). – Ф.14 – 3. – Од. зб.452. – Арк.80.

¹⁶ Кабакова Г. Антропология женского тела в славянской традиции. – М., 2001. – С.206.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Пушкарева Н.Л. Вказ. праця. – С.96.

¹⁹ Щепанская Т. Блудный грех. – С.60.

²⁰ Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. – К., 2003. – С.47 – 48.

²¹ Байбури А.К. Ритуал в традиционной культуре: структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов. – СПб., 1993. – С.124.

- ²² Мазалова Н.Е. Состав человеческий. – С.89.
- ²³ Кабакова Г. Антропология женского тела. – С.41.
- ²⁴ Баранов Д.А. "Незнакомые" дети (к характеристике образа новорожденного в русской традиционной культуре). – С.111.
- ²⁵ РФ ИМФЕ. – Ф.14 – 3. – Од. зб.452. – Арк.73.
- ²⁶ Левин Ив. Рождение ребенка в допетровской России. – С.66.
- ²⁷ Боряк О. Післяпологові "зливки": постать баби-повитухи крізь символіку обряду очищення // Етнічна історія народів Європи: 36. наук. праць. – К., 2007. – Вип.22. – С.5.
- ²⁸ Забловський А. В. Соціалізація статево-вікових груп в традиційній культурі українців. – С.61.
- ²⁹ Панченко А. Христовщина и скопчество: фольклор и традиционная культура русских мистических сект. – СПб., 2004. – С.363.
- ³⁰ Гура А.В. Коитус. – С.525.
- ³¹ Кабакова Г. Антропология женского тела в славянской традиции. – С.205.
- ³² Щепанская Т.Б. Сила (коммуникативные и репродуктивные аспекты мужской магии) // Мужской сб. – М., 2001. – Вып. 1. Мужчина в традиционной культуре. – С.196.
- ³³ Ї ж. Культура дороги в русской мифоритуальной традиции XIX – XX вв. – М., 2003. – С.196.
- ³⁴ Цивьян Т.В. Оппозиция мужской/женский и ее классифицирующая роль в модели мира // Этнические стереотипы мужского и женского поведения. – СПб., 1991. – С.77 – 91; Валенцова М.М. "Мужской/ женский" в кругу бинарных противопоставлений // Мужской сб. – М., 2004. – Вып. 2. "Мужское" в традиционном и современном обществе. – С.89 – 93; Лысенко О. В. Коммуникативная функция в контексте оппозиции "мужское/женское" // Там же. – С.141 – 143; Кабакова Г.И. Мужской – Женский // Славянские древности. – М., 2004. – Т.3. – С.311 – 317.
- ³⁵ Кабакова Г. Антропология женского тела в славянской традиции. – С. 206; Валенцова М. М. Указ. соч. – С.91.
- ³⁶ Талько-Грынцевич Ю.Д. Народное акушерство в Южной Руси. – Чернигов, 1889. – С.29.
- ³⁷ Кабакова Г. Вказ. праця. – С.206.
- ³⁸ Талько-Грынцевич Ю. Д. Вказ. праця.
- ³⁹ Там само.
- ⁴⁰ Онищук А. З народнього життя гуцулів. – С.92.
- ⁴¹ Кузеля З. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу. – С.84.
- ⁴² Онищук А. Вказ. праця.
- ⁴³ Кузеля З. Вказ. праця. – С.127.
- ⁴⁴ Талько-Грынцевич Ю.Д. Народное акушерство в Южной Руси. – С.30.
- ⁴⁵ Кузеля З. Вказ. праця. – С.133.
- ⁴⁶ Борисенко В.К. Весільні обряди та звичаї на Україні. – К., 1988. – С.80 – 85; Байбурин А.К. Ритуал в традиционной культуре. Структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов. – СПб., 1993. – С.40; Боряк О.О. Сільська баба-сповитуха в статусі родопомічниці (Нові матеріали з історії народного акушерства в Україні) // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2000. – Вип.35 – 36. – С.451 – 453; Кабакова Г. Антропология женского тела в славянской традиции. – С. 175 – 178; Щербак І.М. Діти в обрядах та віруваннях українців. – С.69 – 86.
- ⁴⁷ Гримич М.В. Традиційний світогляд та етнопсихологічні константи українців. – К., 2000. – С. 289.
- ⁴⁸ Онищук А. З народнього життя гуцулів. – С.96; Шекерик-Доників П. Родини і хрестини на Гуцульщині. – С.92 – 93.
- ⁴⁹ Болтарович З. Традиції сімейного виховання // Нар. творчість та етнографія. – 1993. – № 2. – С.16; Кісь О. Жінка в українській селянській сім'ї. – С.72.
- ⁵⁰ Пушкарева Л.Н. Гендерная асимметрия социализации ребенка в традиционной русской семье // Гендерные стереотипы в прошлом и настоящем. – М., 2003. – С.6.
- ⁵¹ Онищук А. Вказ. праця. – С.92.
- ⁵² Жіночий статевий орган – матка разом з яєчниками ще в XIX ст. вважався таким, що контролює все тіло жінки, у тому числі мозок та душу (див.: Боряк О. Матка і плацента: жіноче тіло як відкрита ємність // Тіло в текстах культур. – К., 2003. – С.19 – 31).
- ⁵³ Кузеля З. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу. – С.118.
- ⁵⁴ Там само. – С.129.
- ⁵⁵ Там само.
- ⁵⁶ Там само. – С.132.
- ⁵⁷ Баранов Д.А. "Незнакомые" дети. – С.114.
- ⁵⁸ Гаврилюк Н.К. Міфологічні формули на тему "походження" дітей. – С.160.

- ⁵⁹ Мазалова Н.Е. Состав человеческий. – С.89.
- ⁶⁰ Кузеля З. Вказ. праця. – С.119.
- ⁶¹ Там само. – С.119.
- ⁶² Там само. – С.132.
- ⁶³ Там само. – С.118.
- ⁶⁴ Там само. – С.84.
- ⁶⁵ Толстая С.М. Славянские мифологические представления о душе // Славянский и балканский фольклор. – М., 2000. – С.61.
- ⁶⁶ Див.: Колодюк І. Традиційні уявлення українців про Божу кару за гріх "витравлювання плоду"// Етнічна історія народів Європи: Зб. наук. праць. – К., 2007. – Вип.22. – С.34 – 40.
- ⁶⁷ Толстая С.М. Славянские мифологические представления о душе. – С.62.
- ⁶⁸ Белова О.В. Этнокультурные стереотипы в славянской народной традиции. – М., 2005. – С.48 – 50.
- ⁶⁹ Толстая С.М. Указ. соч. – С.62.
- ⁷⁰ І ж. Душа // Славянские древности. – М., 1995. – Т. 1. – С.163.
- ⁷¹ Листова Т.А. Народные представления о душе, связанные с деторождением // Православная вера и традиции благочестия у русских XVIII – XX вв.: Этногр. исслед. и материалы. – М., 2002. – С.104.

В публикации рассматриваются народные воззрения, связанные с зачатием ребенка. Автор приходит к выводу, что в украинской народной культуре, зачатие оценивалось как сакральный акт, время и обстоятельства которого определяют судьбу будущего ребенка.

Ключевые слова: зачатие, ребенок, грех, временные регламентации, оппозиция мужское/женское.

The article deals with the popular ideas of child conception. The author draws a conclusion, that in the Ukrainian folk culture a conception was considered as a sacral act, which time and circumstances influenced on a child destiny. In the same time coitus was considered as a dirty and dangerous act.

Key words: conception, child, sin, time regulations, opposition female/male.